

УДК 347.7/.78

В. Макода,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРА ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Світова торгівля правами інтелектуальної власності розширюється дуже швидко і набирає все більших обертів з кожним днем, випереджаючи при цьому розвиток промислового виробництва. На початок XXI століття загальні об'єми світової торгівлі об'єктами інтелектуальної власності (ліцензії і патенти на винаходи, корисні моделі і промислові зразки, ноу-хау, програмне забезпечення і т.д.) нараховують вже не одну сотню мільярдів доларів. Саме цей факт пояснює шалений і фактично неперервний економічний розвиток багатьох груп промислово розвинутих країн Заходу та США, і саме головне, нову якість цього росту, орієнтацію на інноваційну економіку, розвиток та впровадження нових знань і нових технологій.

Останнім часом все більше зростає інтерес до інтелектуальної власності, а XXI сторіччя взагалі оголошене Організацією Об'єднаних Націй ерою інтелектуальної власності [1, с. 53].

На сьогодні в світі існує дві системи авторського права: англо-саксонська (англо-американська) і романо-германська (континентальна).

За англо-саксонською системою автором може бути як фізична, так і юридична особа; авторські права загалом зводяться до майнових прав, які можна вільно передавати іншим особам. Англо-американська традиція підкреслює принцип власності чи економічний аспект авторського права, яке можна захистити й передати, за яке можуть знімати податок. Привілеями авторського права можуть наділятися найрізноманітніші роботи.

За континентальною (європейською) системою (Франція, Німеччина, Росія, Україна та інші країни) автором може бути тільки фізична особа, авторські права чітко поділяються на особисті та майнові. Особисті права завжди належать тільки автору, а майнові можуть представлятися іншими особами, але з обмеженням. Європейська традиція висуває ідею моральних прав (*droit d'auteur*) як найбільш пріоритетних, що дозволяє авторам захищати цілісність своєї праці й вимагати визнання авторства.

В усьому світі питанням захисту прав інтелектуальної власності і, зокрема, авторських прав уже давно приділяється досить багато уваги. Найбільшим кроком щодо охорони та захисту авторського права стало підписання рядом країн Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Паризький Акт від 24.07.1071р., змінений 2.10.1979 року). Також заслуговує на увагу те, що ще в 1952 р. було підписано Всесвітню конвенцію про авторське право на літературні, наукові й художні твори. Кожна з держав-учасниць (у тому числі й Україна), що підписали конвенцію, зобов'язалася приймати всі заходи для забезпечення достатнього й ефективного захисту прав авторів. Автори твору, випущеного в одній з держав, що підписали конвенцію, мають захист у всіх державах-учасниках конвенції.

У Радянському Союзі питанню про авторські права був присвячений один з розділів Цивільного Кодексу. Проте авторські права в СРСР були значно звужені і не відповідали міжнародним

правовим нормам, якими користувалися автори європейських країн. З цієї причини СРСР не міг приєднатися до міжнародних конвенцій, в тому числі до Бернської конвенції, а більш гнучка Всесвітня конвенція авторських прав була ратифікована тільки у 1973 році.

У грудні 1993 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про авторське право і суміжні права», який вступив у дію від дня публікації – з 23 лютого 1994 року.

Із прийняттям Україною цього Закону, а також інших законодавчих актів, було створено авторське правове поле, яке в цілому відповідало міжнародним нормам. З іншого боку, Україна продемонструвала бажання і готовність інтегруватися до міжнародних структур з питань авторського права і суміжних прав. Діяльність у цій сфері дозволила Верховній Раді України в травні 1995 року прийняти Закон «Про приєднання України до Бернської конвенції» і з жовтня 1995 року стати членом цієї Конвенції (до слова, Паризький акт Бернської конвенції про захист літературних і художніх творів, на підставі якого було утворено Спілку для охорони прав авторів на їх літературні і художні твори, було підписано на початку 1971 р.).

Нарешті, основні норми авторського права щодо права на творчу працю і на результати цієї праці, щодо захисту інтелектуальної власності, захисту моральних і матеріальних прав автора з червня 1996 року стали конституційними нормами прийнятої Конституції України. Подальше удосконалення законодавства з питань авторського права і суміжних прав в Україні здійснювалося в напрямках гармонізації національного законодавства з міжнародним, реалізації вимог щодо відповідності національних законодавчих норм міжнародним нормам. Ці зусилля завершилися прийняттям у 2001 році нової редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права» (з наступними змінами та доповненнями).

Цей Закон охороняє особисті немайнові права і майнові права авторів

та їх правонаступників, пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва, а також права виконавців, виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення, а саме суміжні права, які виникають у виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення під час створення «об'єкту». Як майнове право воно надає особі виключне право на отримання доходу від використання його творчого результату, а також право володіння та право розпорядження своїм творчим результатом (об'єктом). На нашу думку, усі об'єкти авторського права з самого початку є об'єктами економічних, ринкових відношень між фізичними та юридичними особами, при цьому права на використання та розпорядження на ці об'єкти можуть передаватися іншим особам як за винагороду (оплатно), так і безоплатно.

Авторське право поширюється на всі твори мистецтва, літератури, науки незалежно від засобу або форми їх вираження. Проте тільки нові (не відомі суспільству) і оригінальні твори можуть бути об'єктом авторського права. Самі ідеї, закладені у творі, необов'язково мають бути новими, проте форма їх вираження, літературна або художня, обов'язково має бути оригінальною. Оскільки сама ідея не є об'єктом права інтелектуальної власності. І, нарешті, охорона не залежить від якості або цінності твору.

Первинним суб'єктом авторського права є автор. Автором вважається особа, що вказана як автор екземпляра опублікованого твору, на рукописі або на оригіналі твору мистецтва, якщо в судовому порядку не доведене інше. Авторське право виникає в момент створення (випуску його у світ або вираження його у матеріальній формі) першого екземпляра твору, тобто матеріального вираження об'єкта авторського права, будь то картина, вірш чи комп'ютерна програма. Поки твір не має матеріального вираження, авторське право на нього не поширюється, і він не під-

лягає захисту. Будь-якого документу, який підтверджує авторство, не існує, оскільки право автора на твір виникає у нього з моменту його створення. На нашу думку, можливо припустити, що в разі виникнення спору щодо авторства на твір, який будить вирішений судом, таким документом є саме рішення суду, в якому зазначено хто є автором спірного твору.

Згідно ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» об'єктами авторського права є:

- літературні письмові твори;
- виступи, лекції, мови й інші усні твори;
- комп'ютерні програми;
- бази даних;
- музичні твори;
- драматичні й інші сценічні твори;
- аудіовізуальні твори;
- твори художнього мистецтва;
- твори архітектури;
- фотографії;
- твори прикладного мистецтва (ювелірні вироби, кераміка, різьблення, ткацтво);
- ілюстрації, карти, плани, що стосуються географії, техніки, сценічні обробки літературних і фольклорних творів;
- похідні твори;
- збірники творів, енциклопедії, антології й т.д.
- тексти перекладів для дублювання, озвучування іноземних аудіовізуальних творів.

Хочемо зазначити, що цей перелік не є вичерпним, оскільки в період розвитку економіки та інноваційних процесів, які відбуваються у світі, на ринку з'являються дуже багато нових об'єктів права інтелектуальної власності, в тому числі і у сфері авторського права.

В той же час, характеризуючи авторське право, треба зазначити, що поряд з ним виникають суміжні права, які можуть належати іншим особам. Хочемо зазначити, що фундаментом для виникнення суміжних прав, зокрема, може бути твір автора, який може бути розповсюджений (використаний)

у різних сферах. При цьому носіями суміжних прав є виконавці пісень, які виконують пісню на слова (вірші), автором яких є інша особа, музиканти, які виконують музичний твір композитора, студія звукозапису, яка вперше здійснила запис відео-аудіо диску нового концерту рок-групи і т.д.

Суміжні права – це права виконавців на результати творчої діяльності, а також права виробників фонограм та організацій мовлення щодо використання творів науки, літератури і мистецтва, які охороняються авторським правом. Згідно із Римською конвенцією строк охорони суміжних прав має складати щонайменше 20 років починаючи з останнього дня року, у якому відбулося виконання, було здійснено запис фонограми або було вперше сповіщено передачу мовлення. Згідно із Угодою щодо торгових аспектів прав інтелектуальної власності (ТРИПС) права виконавців та виробників фонограм охороняються протягом щонайменше 50 років, починаючи із останнього дня року, у якому відбулося виконання або було здійснено запис фонограми, та протягом щонайменше 20 років, починаючи з останнього дня року, коли було вперше сповіщено передачу мовлення. В Україні суміжні права на усі види об'єктів (виконання, фонограми, передачі мовлення) охороняються протягом 50 років від дати першого запису виконання, першого опублікування або запису фонограми та першого публічного сповіщення передачі мовлення. Закінчення строку захисту настає 1 січня року, наступного за роком, у якому закінчилися передбачені законодавством строки захисту. Особливістю суміжних прав є те, що вони ґрунтуються на використанні чужих авторських прав. Суміжні права впливають із творчої діяльності з реалізації, використання вже обнародованих творів літератури і мистецтва. Наприклад, поет написав слова, композитор написав музику до цієї пісні. Але пісня може бути донесена до слухачів тільки певним виконавцем – співаком. Творчість співака є суміжною творчою діяльністю з реалізації самої пісні. Із цієї творчої діяльності впливає право співака

на власне виконання пісні, яке одержало назву суміжного права. При цьому хочемо зазначити, що для виконання чужої пісні (слів пісні), співак (виконавець) повинен отримати дозвіл на її виконання від її автора, а музику – від композитора, в іншому разі це буде порушенням авторських прав автора пісні і композитора.

Цивільні правовідносини, що складаються у галузі інтелектуальної власності, мають ознаки, загальні для всіх видів цивільних правовідносин, якими є: 1) юридична рівність їх суб'єктів; 2) регулювання суспільних відносин нормами цивільного законодавства; 3) надання нормами цивільного законодавства учасникам цивільних відносин цивільних прав та обов'язків [2, с. 6]. Об'єктом суміжних прав, незалежно від призначення, змісту, оцінки, способу і форми вираження, є: – будь-які способи виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів; – запис будь-якого виконання на фонограмі та відеограмі; – сповіщення програм шляхом трансляції в ефір і по проводах. Слід зазначити, що суміжне право виникає внаслідок факту виконання твору, виробництва фонограм, виробництва відеограм, оприлюднення передачі організації мовлення.

Сьогодні також є актуальним питання щодо захисту особистих немайнових авторських прав та порядку нарахування грошової суми для відшкодування майнової та немайнової (моральної) шкоди, яка пов'язана з цим порушенням.

Так, на думку О.О. Кулініч, при захисті особистих немайнових авторських прав, зокрема на фотографічні твори, ефективним засобом захисту є комплексне застосування позивачем таких способів захисту, як визнання авторських прав, компенсація моральної шкоди та опублікування рішення суду у засобах масової інформації. Визнання права дозволить позивачу у випадку невизнання чи оспорування авторських прав підтвердити свої авторські права на підставі судового рішення.

Компенсація моральної шкоди дозволить у грошовій формі відшкодувати страждання, отримані внаслідок порушення немайнових прав. Опублікування рішення про порушення дозволить публічно розповсюдити інформацію про поновлення авторських прав [3, с. 175].

В той же час хочемо зазначити, що при розрахунку грошової суми при визначенні моральної шкоди суди, як правило, пропонують надати її розрахунок у письмовій формі, і це є проблемою, оскільки на законодавчому рівні будь-якого нормативного документу (методики) нарахування моральної шкоди немає. Тому її прийняття є сьогодні дуже нагальним.

Оскільки практика захисту прав інтелектуальної власності рухається все більше по шляху пошуку загальних способів захисту для усіх інститутів прав інтелектуальної власності, а також надання комплексної охорони для низки об'єктів, розробка загальних положень про право інтелектуальної власності має перспективи розвитку [4, с. 267].

У зв'язку з розвитком економіки та глобалізацією ринкових відносин сьогодні є дуже актуальними усі питання, які пов'язані з промисловою власністю та правами, які виникають на об'єкти права промислової власності.

Загальносвітова хвиля інтелектуалізації усіх сфер суспільних відносин зумовлює розвиток процесів залучення прав на об'єкти промислової власності до економічного обороту на якісно новому рівні [5, с. 78].

Промислова власність – це поняття, яке застосовується для позначення виключного права на використання певних нематеріальних ресурсів. Згідно з Паризькою конвенцією з охорони промислової власності до об'єктів промислової власності належать: патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та вказівки на походження чи найменування місця походження. Серед об'єктів промислової власності найважливіше місце посідають винаходи.

Винахід – результат творчої діяльності людини в будь-якій області технології. Винаходу надається правова охорона, якщо він є новим, має винахідницький рівень та промислове застосування. Винахід є новим, якщо він не є частиною рівня техніки. Винахід має винахідницький рівень, якщо він для спеціаліста явно не є наслідком рівня техніки. Рівень техніки визначається за всіма джерелами інформації (у тому числі і у мережі інтернет), що є загальнодоступними в Україні та закордонних державах до дати пріоритету винаходу. Винахід признається промислово придатним, якщо він може бути використаним у промисловості та інших галузях господарства. Об'єктами винаходу можуть бути пристрої, способи, речовина, штам мікроорганізмів, культура клітин рослин та тварин, а також застосування відомого раніш пристрою, способу, речовини, штама за новим призначенням.

Промисловий зразок – результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання. До промислових зразків відносяться форма, малюнок, колір або їх поєднання, що визначають зовнішній вигляд промислового виробу. Патент видається на промисловий зразок, що є новим, оригінальним та має промислове застосування. Промисловий зразок признається новим, якщо сукупність його істотних ознак невідома в Україні чи за кордоном до дати пріоритету промислового зразку. Промисловий зразок признається оригінальним, якщо форма, малюнок, колір або їх поєднання, що заявлені, для спеціаліста в цій галузі не є явними під час їхнього візуального сприйняття та оцінки. Істотні ознаки визначають відмінності зовнішнього вигляду промислового зразку в естетичних та економічних особливостях його форми, малюнку, кольору чи їх поєднання. Промисловий зразок признається таким, що має промислове застосування, якщо він може бути відтвореним промисловим чином у відповідному виробі для введення в обіг.

Корисна модель – результат творчої діяльності людини в будь-якій області технології. Предметом технічного рішення у корисних моделях є лише конструкція виробу, його форма.

Товарний знак та знак обслуговування – це позначення для відмінності товарів та послуг, які виробляють або надають одні фізичні або юридичні особи, від однорідних товарів та послуг, що виробляють або надають інші фізичні та юридичні особи. У якості товарних знаків можуть бути зареєстровані словесні, образні, об'ємні та інші позначення та їхні комбінації.

Підписання Європейським Союзом політичної частини Угоди про асоціацію з Україною 21 березня 2014 року, можливо, стане поштовхом для проведення систематизації законодавства в сфері інтелектуальної власності та приведення його до міжнародних стандартів.

Приймаючи до уваги вищезазначене, можна зробити висновок, що комерціалізація прав інтелектуальної власності потребує вдосконалення законодавства, яке необхідне для належного захисту прав інтелектуальної власності, а також фахівців (патентних повірених, суддів, юристів, менеджерів т.і.), які повинні знати та удосконалювати норми діючого законодавства в сфері інтелектуальної власності та належно захищати інтереси та права власників прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: авторське право, суміжні права, промислова власність, судові рішення, матеріальна шкода, систематизація права інтелектуальної власності, майнові та немайнові права.

Стаття присвячена проведенню аналізу законодавства в сфері інтелектуальної власності, регулюванню цивільно-правових відносин, які виникають між суб'єктами в сфері авторського права та суміжних прав, а також в сфері промислової власності, та проблем, які виникають при захисті прав та інтересів власників прав інтелектуальної власності.

Статья посвящена анализу законодательства в сфере интеллектуальной собственности, регулированию гражданско-правовых отношений, которые возникают между субъектами в сфере авторского права и смежных прав, а также в сфере промышленной собственности и проблем, которые возникают при защите прав и интересов владельцев прав интеллектуальной собственности.

The article devoted to the analysis of the legislation on intellectual property rights, regulation of civil relations that arise between the subjects in the field of copyright and related rights, as well as in the field of industrial property and the problems that arise in protecting the rights and interests of owners of intellectual property rights.

Література

1. Харитонова О.І. До визначення поняття права інтелектуальної власності. «П'ять цивілістичні читання, присвячені 85-річчю з Дня народження професора О.А. Підопригори», 31.03.2011 року : зб. наук. доп. і ст. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – С. 53.

2. Харитонова О.І. Співвідношення понять «відносини інтелектуальної власності», «законодавство про інтелектуальну власність» та «правовідносини інтелектуальної власності». Матеріали II-Всеукраїнської науково-практичної конференції (11 червня 2011 р., м. Одеса), Національний університет «Одеська юридична академія» – Одеса, 2011. – С. 6.

3. Кулініч О.О. Опублікування судового рішення про порушення авторських прав, як спосіб поновлення прав, Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (Одеса, 19-20 квітня 2012 року), м. Біла Церква, ТОВ «Білоцерківдрук», 2013. – С. 175.

4. Кохановська Е.В. Значення общих положений о праве интеллектуальной собственности в Гражданском кодексе Украины для практики их применения при решении споров в суде, Материалы Международной конференции «Охрана прав интеллектуальной собственности в Украине и Европейском Союзе: политика, законодательство, практика» (Киев, 15-16 июня 2011 г.) – К. : Феникс, 2011. – С. 267.

5. Коваль І.Ф. Комерціалізація прав на об'єкти промислової власності: взаємозв'язок економічного змісту і правової форми, Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професорів Г.К. Матвєєва та Ю.Г. Матвєєва (Київ, 19 жовтня 2012 року), м. Біла Церква, ТОВ «Білоцерківдрук», 2013. – С. 78.

